

увагу уряду на запровадження і розробку механізму цілеспрямованої селекційно-племінної роботи з використанням елементів біотехнології і генної інженерії для збереження існуючого поголів'я і підвищення його продуктивності. Основою для цього буде створення системи сільськогосподарського кредиту, з метою здійснення поточної та інвестиційної діяльності, а також всебічно стимулювати участь кредитних спілок і комерційних банків у кредитуванні села та сільгоспвиробників. Запровадити здійснення заходів із поглиблення спеціалізації і концентрації виробництва в молочній галузі, з наступною ліквідацією дрібних товаровиробників і приділити більшу увагу кооперуванню та агропромисловій інтеграції.

Подальший розвиток повинні одержати лізингові операції, насамперед техніки і обладнання для тваринницьких ферм. Крім запропонованої державою програми страхування ризиків врожаю сільгоспкультур, важливо ввести в дію механізм страхування основних засобів, в тому числі худоби тощо.

Висновок

Аналіз лише окремих аспектів розвитку молочного скотарства на внутрішньообласному рівні, що є відображенням цього процесу в державі в цілому, наводить на думку про необхідність розробки цілісної державної концепції розвитку сільського господарства і села, розробки регіональних і державних програм реанімації та ефективного ведення галузі.

Література

1. Зимовець В.Н., Ільчук М.М. Економічне регулювання молочного виробництва в країнах Європейського Союзу// Економіка АПК, № 6. – 2001. – С. 124-128.
2. Пархоменко М.К. Економічний механізм розвитку молокопродуктового підкомплексу АПК Західного регіону України. – Тернопіль: Економічна думка, 2001. – С. 61.
3. Сільське господарство Волині за 2003 рік// Статистичний збірник, Луцьк, 2004. – 176 с.
4. Статистичний щорічник України за 2003 рік. – Київ, 2004. – С. 94-113.

УДК 636.2 Доц. В.Я. Заячук, канд. с.-г. наук; М.В. Косінський – УкрДЛТУ

КЛАСИФІКАЦІЯ ТА МОРФОМЕТРИЧНІ ПОКАЗНИКИ ОТРУЙНИХ РОСЛИН ПОДІЛЛЯ

Вивчено видовий склад отруйних рослин регіону досліджень. Зроблено спробу класифікації отруйних рослин за умовами місцезростання. Визначено морфометричні показники найбільш розповсюджених видів трав'янистих отруйних рослин.

Doc. V. Zajachuk; M. Kosinskuy – USUFWT

Classification and morphological parameters of Podillya poisonous plants

Species structure of poisonous plants of region has been investigated. The attempt of poisonous plants classification on conditions has been done. Morphometrical parameters of the most spread grassy poisonous species have been determined.

Головним завданням лісогосподарської галузі є наросування природоохоронного та лісосировинного потенціалів. Питання підвищення ефективності відтворення лісів необхідно розглядати в тісному взаємозв'язку з організацією раціонального використання всіх компонентів лісу.

У світі відомо близько 10 тис. видів отруйних рослин, більшість з яких росте в тропічних країнах. В Україні росте до 250-300 видів отруйних рослин. Отруйні рослини використовують у народній медицині та для виготовлення ліків у фармацевтичній промисловості. Отруйні речовини містяться в різних частинах рослини – у надземних (листках, квітках, плодах, насіннях, корі) та підземних (кореневищах, коріннях, цибулинах, бульбах). Дія отруйних рослин зумовлена вмістом у них різних отруйних речовин (глюкозидів, ефірних олій, алкалоїдів, органічних кислот, смол, токсальбумінів та інших хімічних сполук).

Метою роботи стало встановлення основних видів трав'янистих отруйних рослин на Поділлі, вивчення приуроченості основних травистих отруйних рослин до категорій лісових земель, дослідження їх лісівничих особливостей зростання, визначення морфометричних показників найбільш розповсюджених видів травистих отруйних рослин як лікарської сировини.

Видовий склад отруйних рослин Тернопільського ДЛГ, їх місцезростання виявляли шляхом аналізу лісоінвентаризаційних матеріалів, вивчення картографічних матеріалів, облікових і звітних даних, опитування працівників лісової охорони, заготівельників та місцевого населення.

Короткі відомості про найбільш поширені отруйні рослини Поділля наводимо нижче.

Аконіт волотистий (*Akonitum paniculatum* Lam.) з родини жовтецевих росте на лісових галявинах, луках, серед чагарників, у долинах рік. Він містить значну кількість алкалоїдів, найотруйніший серед яких аконітин. Отрута знаходиться, в основному, у корені та прикореневій частині рослини. Отруєння ними можливе при самолікуванні відварами та настоями рослин.

Беладонна звичайна (*Atropa belladonna* L.) з родини пасльонових росте на вирубках, галявинах, узліссях широколистяних лісів. У беладонні у значній кількості містяться отруйні алкалоїди, зокрема, атропін. Отруйні речовини із соку плодів беладонни спричиняють важке отруєння при самолікуванні чи їх вживанні.

Блекота чорна (*Hyoscyamus niger* L.) з родини пасльонових росте на закинутих полях, смітниках, городах. Містить сильнодіючі алкалоїди, що знаходяться у коренях, які схожі на корені петрушки та спричиняють значні отруєння.

Боліголов плямистий (*Conium maculatum* L.) з родини зонтичних росте на смітниках, пустищах. Алкалоїд коніїн зумовлює отруйність рослини. Міститься він, в основному, у плодах до періоду достигання, менше в усіх інших частинах рослини.

Бузина трав'яниста (*Sambucus ebulus* L.) з родини бузинових росте на галявинах, узліссях, сінокосах. Специфічний запах ягід, кори і листків рослини зумовлений глюкозидами амігдалином, при розщепленні якого утворюється синільна кислота, самбуцинігрином, валеріановою і оцтовою кислотами.

Дурман звичайний (*Datura stramonium* L.) з родини пасльонових росте на засмічених місцях, пустищах, городах. Пагони, листки, плоди і насіння дурману дуже отруйні через наявність в них алкалоїдів – атропіну та ін., хоча

їх використовують для виготовлення лікарських препаратів. При самолікуванні чи випадковому вживанні можливе важке отруєння.

Пізньоцвіт осінній (*Colchicum autumnale* L.) з родини лілійних росте на вологих полях, луках, сінокосах. Містить алкалоїд колхіцин, що є дуже сильною отрутою. Вживання насінин чи самолікування ними призводить до отруєння.

Цикута отруйна (*Cicuta virosa* L.) з родини зонтичних росте у вологих ярах, на берегах річок, озер, боліт. Сильнотруйна речовина – цикутотоксин знаходиться, в основному, у кореневищі. Вживання його в їжу чи для самолікування може спричинити смерть.

Чемериця Лобелієва (*Veratrum lobelianum* Bernh.) з родини лілійних росте на галявинах, вологих луках, у заплавах рік. Всі частини рослини містять велику кількість алкалоїдів, тому отруйні, хоча з них у народній медицині виготовляють мазі і настойки.

В основу досліджень покладено метод пробних площ та облікових площадок, які закладено у різних типах лісу на ділянках з перевагою окремих видів досліджуваних рослин для визначення кількісних показників сировини отруйних рослин.

Середні таксаційні показники деревостанів вивчали за загальноприйнятими в лісовій таксації методами. Основні лісівничо-таксаційні показники пробних площ наведено в табл. 1.

Табл. 1. Лісівничо-таксаційна характеристика пробних площ

Види отруйних рослин	Склад деревостану/ категорія ділянки	ТЛРУ	Повнота	Вік, років
Беладонна звичайна	Галявина	C ₂	-	-
Блекота чорна	7ДЗГ (узлісся)	D ₂	0,6	35
Бузина трав'яниста	8Д2Яс (узлісся)	C ₃	0,8	40
Дурман звичайний	Сінокіс	C ₃	-	-
Пізньоцвіт осінній	Сінокіс	C ₂	-	-
Цикута отруйна	Галявина	C ₃	-	-
Чемериця Лобелієва	Галявина	D ₂	-	-

При вивченні приуроченості отруйних трав'янистих рослин до типів лісорослинних умов встановлено, що вони є середньовибагливими до родючості ґрунту, а стосовно вологості – вологолюбні. Рослини трапляються у свіжих та вологих суборах, сугрудах та грудах. На бідних і сухих ґрунтах ці рослини ростуть погано, тому в цих умовах заготівля їх сировини не рентабельна. Досліджені залежності поширення рослин дають змогу запроектувати шляхи відновлення отруйних рослин.

Специфіка конкретного типу лісорослинних умов разом з біологічними властивостями виду зумовлюють світлолюбність рослин, яка відіграє одну з головних ролей у формуванні урожаю сировини.

Ми зробили спробу класифікувати отруйні рослини за умовами місцезростання, яку наводимо нижче. До основних морфологічних ознак сировини отруйних рослин належать згідно з нормативно-технічною документа-

цією морфологічні ознаки листків; морфологічні ознаки квітів, суцвіть; морфологічні ознаки плодів; морфологічні ознаки коренів і кореневищ.

Рослини, приурочені до низькоповнотних насаджень та чагарників	
Аконіт волотистий	Квасениця звичайна
Беладонна звичайна	Ранник вузлуватий
Рослини, приурочені до галявин та сінокосів	
Гірчак польовий	Молочай кипарисоподібний
Жабрій звичайний	Наперстянка великоквіткова
Рослини, приурочені до луків, с/г угідь	
Бобівник трилистий	Плоскуха звичайна
Дельфіній середній	Полин гіркий
Пізньоцвіт осінній	Рутка лікарська
Пижмо звичайне	Щавель кінський
Рослини, приурочені до вологих, сирих та болотистих умов місцезростання	
Багно звичайне	Образки болотні
Жовтець їдкий	Омег водяний
Калюжниця болотна	Чемериця Лобелієва
Рослини, приурочені до застійних ставків та боліт	
Калюжниця болотна	Образки болотні
Нетреба колюча	Цикута отруйна
Рослини, що поширені на пустищах, забур'янених місцях	
Блекота чорна	Дурман звичайний
Боліголов плямистий	Омег плямистий
Бутень п'яний	Паслін чорний

Морфометричні показники сировини отруйних рослин наведено в табл. 2.

Табл. 2. Морфометричні показники основних отруйних рослин

Види отруйних рослин	Висота рослини, см	Вага, г		
		листка	плоду	кореня
Беладонна звичайна	103,0 ^{±4,12}	3,2 ^{±0,13}	2,24 ^{±0,09*}	—
Блекота чорна	90,0 ^{±3,6}	3,7 ^{±0,15}	1,85 ^{±0,07}	25,4 ^{±1,02*}
Бузина трав'яниста	129,0 ^{±5,16}	3,2 ^{±0,13*}	0,13 ^{±0,004*}	—
Дурман звичайний	89,0 ^{±3,56}	2,7 ^{±0,11*}	0,37 ^{±0,01*}	—
Пізньоцвіт осінній	10,7 ^{±0,43}	—	0,025 ^{±0,001*} (насінин)	5,3 ^{±0,21}
Цикута отруйна	70,6 ^{±0,82}	2,9 ^{±0,12*}	—	22,4 ^{±0,90*}
Чемериця Лобелієва	75,0 ^{±3,0}	3,9 ^{±0,16*}	0,41 ^{±0,02*}	19,2 ^{±0,77*}

Примітка: * – вид сировини з вмістом отруйних речовин

Найвищими морфометричними показниками відрізняються рослини, що зростають на галявинах, сінокосах, узліссях, вирубках, при незімкнутих лісових культурах, а меншими – у низькоповнотних насадженнях.

Доцільним є вивчення та картування місць зростання отруйних рослин, прогнозування їх врожайності і планування заготівлі згідно з запасами і заходами з їх відтворення. У разі проведення заготівельних робіт необхідно проводити контроль лісгосподарськими органами за діяльністю заготівельників. При заготівлях зрізати лише надземну частину трав, в яких підземні органи не є сировиною. Збирати їх треба з дотриманням встановлених правил.

Заготівельники повинні бути ознайомлені з правилами надання першої допомоги (взаємо- і самопомоги) при отруєннях сировиною отруйних рос-

лин. Необхідно також проводити роз'яснювальну роботу серед населення про обережність поводження з отруйними рослинами. Дія отруйних рослин на органи людини вибіркова. Ураження центральної нервової системи викликають аконіт волотистий, блекота чорна, болиголов плямистий, пізньоцвіт осінній, цикута отруйна. На серце негативно впливає вороняче око чотирилисте та олеандр звичайний. Борщівник та ясенєць викликають опіки шкіри. Для попередження отруєнь цими рослинами, надання першої допомоги та ефективного лікування важливе значення має знання ботанічних ознак отруйних рослин.

Література

1. Губанов И.А., Киселева К.В., Новиков В.С. Дикорастущие полезные растения. – М.: Изд-во МТУ, 1987. – 160 с.
2. **Визначник** рослин Українських Карпат/ Барбарич А.І., Брадїс Є.М., Верниченко Ю.В. та ін. – К.: Наук. думка, 1977. – 436 с.
3. **Заячук В.Я.** Лікарські рослини. Практикум. – Львів: УкрДЛТУ, 2000. – 101 с.
4. **Комендар В.І.** Лікарські рослини Карпат. – Ужгород: Карпати, 1971. – 246 с.
5. **Котуков Г.Н.** Культивируемые и дикорастущие лекарственные растения. – К.: Наук. думка, 1974. – 176 с.
6. **Лікарські** рослини. Енциклопедичний довідник/ За редакцією А.М. Гроздінського. – К.: Головна редакція Радянської енциклопедії, 1990. – 544 с.
7. **Определитель** высших растений Украины/ **Д.Н. Доброчаева, М.И. Котов, Ю.Н. Прокудин** и др. – К.: Наук. думка, 1987. – 548 с.
8. **Проценко В.А.** Ядовитые растения. – К.: Здоров'я, 1983. – 32 с.
9. **Рябчук В.П.** Недревна продукція лісу. – Львів: Світ, 1996. – 312 с.
10. **Рябчук В.П., Заячук В.Я., Осадчук Л.С.** Практикум з недревної продукції лісу та підсобного господарства. – Львів: ВМС, 2000. – 161 с.
11. **Харченко М.С., Карамішев А.М., Сила В.І.** Лікарські рослини і їх застосування. – К.: Здоров'я, 1981. – 232 с.
12. **Чопик В.И., Дудченко Л.Г., Краснова А.Н.** Дикорастущие полезные растения Украины. – К.: Наук. думка, 1983. – 399 с.